

Гаврилишин Анна Віталіївна, здобувач вищої освіти факультету іноземних мов Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ ОДИНИЦІ ЯК ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПАРОДІЙНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ТЕРРІ ПРАТЧЕТТА «ВІЩІ СЕСТРИ»)

Інтертекстуальність як одна із невід'ємних ознак сучасного художнього дискурсу постійно привертає увагу дослідників мови та літератури. Одним із найбільш різноманітних та багатих джерел інтертекстуальних одиниць в англійській мові є творчість Вільяма Шекспіра.

Метою цього дослідження є дослідити інтертекстуальність у творі Террі Пратчетта «Віщі сестри», джерелом якої є трагедія В. Шекспіра «Макбет». Об'єктом дослідження є інтертекстуальні одиниці у романі «Wyrd Sisters», а предметом дослідження – пародійні функції цих інтертекстуальних одиниць.

Слово інтертекстуальність походить від французького *intertextualite*, себто «міжтекстовість» [1]. Цей термін вперше застосувала французька дослідниця Юлія Крістева у 1967 році [1]. Вона вважала, що кожен текст так чи інакше пов'язаний із іншими текстами, а отже містить у собі інтертекстуальність. Із її допомогою автори можуть передавати своїм читачам повідомлення, а також розвивати, трансформувати та переосмислювати тексти, на які посилаються [1]. Теорія, Ю. Крістевої, набула популярності у письменницьких та дослідницьких колах, де її підтримали Філіп Соллерс, Роланд Барт, Умберто Еко [2].

Одним із різновидів інтертекстуальних зв'язків виступає пародія. Німецькомовний словник літературних термінів пояснює пародію «як гіперболізоване, насмішливе та спотворене наслідування уже існуючого твору чи окремих його частин» [3]. В. Новіков виділяє такі засоби пародіювання як: зниження стилю, заміна поетичної лексики прозаїчною, перетворення сюжету, введення комедійного персонажа чи авторської самохарактеристики, гротеск [4]. Пародія не може існувати без первинного тексту, який є її основою. У такому разі можемо говорити про двопланову структуру пародії, коли відбувається зіставлення та поєднання основного тексту та його сатиричної інтерпретації. Твір-пародія не обов'язково запозичує усе із первинного твору. Найчастіше обирають певну ситуацію чи сюжетну лінію, персонажів, однак автор переосмислює їх та надає іронічного характеру [4].

Основними типами інтертекстуальних одиниць виступають алюзія, цитата, ремінісценція. Найбільш поширеною формою інтертекстуальності є алюзія. На думку Н. Романової алюзією слід вважати «стилістичний засіб, який містить пряме чи непряме посилення на певний літературний, історичний, міфологічний чи політичний факт, закріплений у текстовій культурі чи розмовній мові» [5]. Алюзія допомагає автору лаконічно та цікаво викласти свої ідеї, покладаючись на фонові знання читачів.

Тісно пов'язане із нею поняття ремінісценції. У літературі ремінісценцією називають свідому чи несвідому згадку у тексті про інший твір мистецтва. Л. Кременцов зазначає, що ремінісценція це свого роду спогад, адже під час прочитання твору у читача виникає певний ряд особистих асоціацій, які змушують його пригадати аналогічний образ чи картину [6].

Цитата, як форма інтертекстуальності, може бути точною або неточною,

взятою в дужки, або ж прихованою [7]. Терміном «цитата» позначають відтворення в тексті одного чи більше компонентів прецедентного тексту. Як у випадку із ремінісценцією, цитата повинна викликати у читача спогад, асоціацію. Він повинен розпізнати цитату, якщо ж, на думку І. Фоменка, читач не зуміє це зробити, то «чуже слово», додане у авторський текст, асимілюється, так і не утворивши імпліцитні смисли [8].

Роман Террі Пратчетта «Віщі сестри» можна вважати пародією на трагедію В. Шекспіра «Макбет». Пародійний характер твору виявляється у використанні таких інтертекстуальних одиниць як приховані та прямі цитати, алюзії, ремінісценція. У перших рядках автор наводить одну приховану та одну пряму цитату із оригінального тексту: «*As the cauldron bubbled an eldritch voice shrieked: 'When shall we three meet again?'*» [9]. П'єса «Макбет» розпочинається словами однієї із відьом «*When shall we three meet again?*», тобто Т. Пратчетт відверто цитує слова самого Шекспіра [10]. Згодом, у першій сцені четвертої дії, коли відьми готують зілля, вони промовляють заклинання: «*Double, double toil and trouble; Fire burn and cauldron bubble*» [11]. Т. Пратчетт також використовує «кипучий казанок», щоб створити відповідну атмосферу оповіді. Однак, одразу після цих слів, спостерігаємо характерне для пародії зниження стилю: «*There was a pause. Finally another voice said, in far more ordinary tones: 'Well, I can do next Tuesday.'*» [9]. Таким чином Т. Пратчетт створює новий образ для «шекспірівських» персонажів. Відьми у романі живуть сучасним життям, а тому розмовляють сучасною англійською мовою. Цим зумовлені також певні риси їхнього характеру, а саме прямотинність, чесність та відвертість.

У романі «Віщі сестри» Т. Пратчетт обіграє відомий рядок із п'єси, у якому відьми передбачають прибуття Макбета у сцені першій дії четвертої: «*By the pricking of my thumbs, something wicked this way comes.*» [11]. Цю цитату можемо також зустріти у романах Рея Бредбері та Агати Крісті. Світ, вигаданий Т. Пратчеттом не має умовностей та звичаїв, його відьми не роблять щось лише тому, що так заведено. Продемонструвати це можемо прикладом із твору, коли старша відьма повідомляє про прибуття гостя: «*'Something comes,' she said*», а молодша її запитує: «*Can you tell by the pricking of your thumbs?*», на що та відповідає: «*The pricking of my ears*» [9]. Таким чином Т. Пратчетт наводить добре відому цитату, надаючи їй комічного звучання та демонструючи відмінності своїх персонажів. Сучасним відьмам не потрібно відчувати свербіж у пальцях, щоб зрозуміти, що хтось прийшов, для цього їм достатньо вух.

Характерною рисою пародії є протиставлення літературної та розмовної мов, що спостерігаємо у такій цитаті: «*Is this a dagger I see before me? Um, no my lord. It's my handkerchief, you see. You can sort of tell the difference if you look closely. It doesn't have as many sharp edges*» [9]. Запитанням: «*Is this a dagger which I see before me, The handle toward my hand?*» розпочинається відомий монолог Макбета у сцені першій дії другої, коли він ставить собі запитання та шукає на нього відповідь [11]. Сам факт того, що на риторичне запитання герой отримує чітку та прозаїчну відповідь, демонструє протиставлення формальної та неформальної мови із метою надання ситуації комічного ефекту.

Ще одним елементом інтертекстуальності, який спостерігаємо у романі «Віщі сестри», є ремінісценція. Слід виділити та проаналізувати два випадки ремінісценції у творі. «*Duke Felmet stared out gloomily at the dripping forest. There was such a lot of it. It wasn't, he decided, that he had anything against trees as such, it was just that the sight of so much of them was terribly depressing*» [9]. У цьому реченні Т. Пратчетт

посилається на рядок із п'єси, коли у сцені першій дії четвертої, відьми пророкують Макбету, що він не зазнає поразки, аж доки проти нього не виступить ліс: «*Macbeth shall never vanquished be until, Great Birnam Wood to high Dunsinane Hill, Shall come against him*» [11]. Автор не вживає пряму цитату через прагнення наштовхнути читача на відповідні асоціації та викликати спогади про оригінальний твір, адже у «Віщих сестрах», як і у трагедії «Макбет», ліс виступає символом поразки, страху та небезпеки.

Наступний випадок ремінісценції зустрічаємо у реченні: «*We must tell the world about witches. They're evil. They make it come back, the blood. Even sandpaper doesn't work*» [9]. У цьому епізоді присутнє посилання на сцену першу дії п'ятої, коли леді Макбет уві сні тре свої руки, щоб відмити їх від уявної крові вбитого короля: «*Out, damned spot!*» [10]. У творі неодноразово наголошується на тому, що герцог міг годинами чистити свої руки, що дозволяє нам провести паралель із п'єсою: «*It is an accustomed action with her, to seem thus washing her hands. I have known her continue in this a quarter of an hour*» [11].

Слід зазначити і те, як, цитуючи оригінальний текст, Т. Пратчетт створює абсолютно інший психологічний тип своїх персонажів. У трагедії Шекспіра леді Макбет зображена, як жорстока та владна жінка, яка змушує свого чоловіка вчинити злочин, а коли Макбет не наважується на це, вона промовляє: «*Infirm of purpose! Give me the daggers*» [11]. У романі «Віщі сестри» також зустрічаємо цю цитату, однак у зміненій формі: «*Can no orders of mine be obeyed - he screamed. Infirm of purpose! Weak! Give me the box*» [9]. Таким чином, Т. Пратчетт демонструє характерне для пародії зниження стилю, адже персонажі промовляють дані слова у абсолютно недоречній, буденній ситуації, що створює ефект комічності.

Отож, роман Т. Пратчетта «Віщі сестри» є своєрідною пародією на трагедію Шекспіра «Макбет», а засобом вираження цієї пародійності у романі виступають інтертекстуальні одиниці (цитати, алюзії та ремінісценції), які створюють контраст між планом оповіді у романі та подіями і персонажами у п'єсі «Макбет», які зможуть розгадати читачі, ознайомлені з оригінальною п'єсою В. Шекспіра. У романі присутні характерні риси пародії: схожість персонажів та сюжетної лінії, яка дозволяє автору вибудувати власних унікальних персонажів із відмінними рисами характеру.

Список використаних джерел:

1. Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art. New York: Columbia UP, 1980. 415 p.
2. Гринишина І.І. Інтертекстуальність та її роль в аналізі літературного твору. *Філологічні науки. Літературознавство*. 2021. № 12. С.31-35.
3. Wilport G. Sachworterbuch Der Literatur. 1969. 865 p.
4. Новиков В.И. Книга о пародии. Москва, 1989. 552 с.
5. Романова Н. Н. «Стилистика и стили». Москва, 2012. 407 с.
6. Кременцов Л. П. Русская литература XIX века. Москва, 2017. 248 с.
7. Хализев. В. Е. Теория литературы: Учебник. Москва, 2009. 432 с.
8. Фоменко И. В. Цитата. *Введение в литературоведение: Литературное произведение: основные понятия и термины*. Москва, 1999. С. 496-506.
9. Pratchett T. Wyrd Sisters. N.Y.: Harpertorch, 2001. 288 с.
10. Osypenko, Z., Kanchura, Ye. Translating allusions to Macbeth into Ukrainian: a case study of Wyrd Sisters by Terry Pratchett. *Current Trends in Young Scientists' Research*. 2020. P. 159-163.
11. Shakespeare W. The Tragedy of Macbeth [Електронний ресурс] / William Shakespeare // *The Complete Works of William Shakespeare*. [Режим доступу до ресурсу: <http://shakespeare.mit.edu/macbeth/full.html>].